

տիճան ղեկուորական անձանց հետ. որոնցից մէկի համար ասում են, շուտով լըրտութեան տիտղոս է գտանելու. միւս երկու աղջիկներն կան նոյնպէս ներկայ անպակի Պոմպէլում: Այս հանգուցեալ բոխընդիստէ կողմէն Վնգըլիական, Քրանսական եւ լատինական լեզուներն, գիտէ եղել նոյնպէս Վսիական մի քանի լեզուներ (Հնդկաստանի) գրել կարգաւորով. Լծտոնում փաստաբանութեան քննութիւն էլ է տուել եւ ստացել է վկայական. շատ ուշիմ եւ նշանաւոր անձնաւորութիւն է եղել եւ մեծ համարում ստացել Տերութեան զանազան շրջանակներում, ասում են Վնգըլիական հայաստակ հայ բոխընդիստէ մէջ ի՞նչ միւր սորա չափ արժէք եւ նշանակութիւն է ունեցել Տերութեան մօտ. շատ սուր յիշողութիւն է ունեցել. սորա հայրն երեւելի վաճառական է եղել. սորա գործառնական նկարագրութիւնը քննարկած գրուած է, ուղարկած "տը տէյլի պօստ", լրագրում, որից կարող էք, թանգ բոխընդ, օգտուել, սա մեռել է Մատրասում, սորա տապանագիրը գեռ եւս չեմ ստացել, երբ ստանամ շուտով կուղարկեմ, (դորա համար յետացաւ իմ գրութիւնը), կենդանագիրն արդէն ուղարկած եմ. սորան կալաւթայում կուղում են Մատրասովայ Յովսէփ. այս բոխընդ կենսագրութիւնն որքան լաւ նկարագրէք, արժէ. շատ լաւ են խօսում իմ վերաբերմամբ. Տերութիւնից հանգստեան թոշակ երկու անգամ է ստացել. մի խօսքով հռչակաւոր եւ տաղանդաւոր անձնաւորութիւն է եղել:

Յուսամ, յարգել բոխընդ Վ. Թորգոմեանց, մասամբ Ձեր փափագածն էր կատարած եւ զայ, եթէ պակասութիւնք գտանէք, հաճեցէք կրկին գրել ինձ, եւ կը պատասխանեմ առանց յետաձգութեան:

Ընդունեցէք թանգ բոխընդ, իմ յարգանաց հաւատարմէն

Մենամ ձեռնարկիդ յառաջգիծութեան եւ յաջողութեան ի սրտէ ցանկացող

Ս. Տ. Մ. Հայկազունի

20—2—95 Կալկաթա

Մենամ" Բոխընդ Տիար Վ. Թորգոմեան

ի Կ. Պոլս

Ձեր վերջի գրութիւնը ստացայ ժամանակին, շնորհակալութիւն:

Յառաջ քան Ձեր պատուական նամակը գտանելս, եւ արդէն երկիցս գրած էի Մատրաս

մեր բարեկամներից մէկին, որ շնորհ տունէ տեղեկացնելու ինձ հանդուցեալ բոխընդ Յովսէփ Մ. Յովսէփեանցի տապանագիրն, նոյնպէս եւ գրած էի Պոմպէլ, յիշեալ բոխընդ Դնդըլիական մկրտութեան տարեթիւի համար. թէ առաջի եւ թէ երկրորդ ինդիքներին կատարումն ստացայ ամսոյս 16ին, որոց բովանդակութիւնն հետեւեալն է:

Պոմպէլու զարեւական մատենի մէջ արձանագրուած է, որ Յովսէփ Մ. Յովսէփեանցն ծնուել է Պոմպէլում 1826 թիւ ապրիլ 16ին, եւ մկրտուել է նոյն տեղի Հայոց եկեղեցում ձեռամբ Մարտիրոս քահանայ Խաչատուրեանի նոյն թուի ապրիլ 26ին, եւ մեռել է Մատրաս քաղաքում 17 Հոկտեմբերի 1886 թուին 60 տարեկան հասակում եւ թաղուել Հայոց Գերեզմանատնում նոյն քաղաքի, որոց տապանագիրն ծրարեալս թերթիկի մէջ գրուած է. կարգացէք եւ լրացրէք սորա կենսագրականն:

Ընդունեցէք թանգ բոխընդ, իմ յարգանաց հաւատարմէն

Ձեր

Սինքերիմ Տ. Մ. Հայկազունի

ձեռնաւ Տեր. Յովսէփայ Մ. Մահտեսի Յովսէփեանց օրինակին հետեւող եղանակով հանգստեան թոշակ երկու անգամ է ստացել. մի խօսքով հռչակաւոր եւ տաղանդաւոր անձնաւորութիւն է եղել:

ՏՈՂԹ. ՎՆԴՐԱՄ Ե. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆՍ

ՆԱԿԱՐԱԳՐԱԿԱՆ

ԳՐԱՆԻՒՆԴՈՒՄ ՀԱՅՈՒ ՄԵՐԵՐԸՈՒՄԸ

Մայիս 1-ին 1895-ին հանդիմանել:

Տարակցիս չկայ որ մեր պապերը հետեւին շատ լծակագին բաներ բերած են հայրենիքէն: Բայց ասոնց մեծագոյն մասը միայն է իւրիմ ու լծհաստան, ուր — իրենց մեծ ճամբուն մէջ — գարեի անցուցած էին: — Շատ քիչ է հիմակ լծակագին բաներուն քանակութիւնն ու այն եկեղեցական զգեստներուն լծիւր, զորոնք մեր նախնիները մինչեւ Հայաբաղաք հետեւնին բերին: Բայց այս քիչերն — եթէ հասկըցող մը զանոնք լաւ մը աչքէ անցընէ, կը գտնէ լծ — շատ պատուական բաներ են, որովհետեւ ըստ

մեծի մասին հնգական, պարսկական կամ թէ ըսենք Արեւելքի գործարարներէն ելած են: Ասոնց նիւթը կամ յատակն ըստ մասին արծաթ ըստ մասին ծանր կերպաս է, որոնց վրայ արծաթով ոսկով եւ կամ զանազան գոյն ունեցող մետաքսեղէնով բանուած ու ասընագործած են շատ աչքի զարնող երեւեակցեալ թռչուններ, անօթներ, ծաղիկներ, կենդանիներու պատկերներ, շատ տեսակ անկիւնաւոր ձեւեր եւ այլն: Կերպարի եկեղեցոյն հանգրծանքներուն մէկ մասն Արեւելէան է, մեկայն Արեւմտեան: Վերջիններուն վրայ իտալական, գերմանական եւ ընդհանրապէս վերածնութեան Renaissance նշանները կ'երեւան: —

Առաջիններուն կարգը կրնանք դասել Նախ, այն ինը — տասը կտոր պտտարագի զգեստները՝ բոյնց յարակից կտորներէն — ինչպէս՝ սկիհի կախարիչ, ուրար, բազկուրար եւ այլն — կը պահանջէ Ասոնք՝ թէպէտ ամէն օրուան գործածութեան դատապարտուած են, բայց աւելի ներքին արժէք ունին, քան այն աստական օրերու առթիւ գործածուած գեղեցիկ ու փառաւոր հագուստները. վասն զի ճշմարտապէս Արեւելքէն եկած նիւթեր են:

Երկրորդ. Ասոնց կարգը դասելու ենք, այն հին ու այլեւայլ գոյն ունեցող վահակներն, որոնց վրայ ուկեգոծ արծաթի թիւղով բանուած են Յիսուսի, Մարիամի եւ առաքելոց պատկերները: Ամէն մէկ վահակին երկայնութիւնը 50—55 սանդղիկէր՝ իսկ բարձրութիւնը 12—15 սանդղիկէր է:

Աչքէ անցընենք ի մերձուտս աս հանդերձի մնացորդները:

Երկուքն նիւթը կարմիր թաւիչ է: Մէկուն վրայ ոսկով ու կանանչ մետաքսով ասընագործած յարդր պատկերները կան. Մէջ տեղը Յիսուս, իբրեւ քահանայապետ պտտարագի զգեստով՝ զհաւ վրայ նստած, վրան աս վերնագրով. ՅՍ—ՔՄ: Աջ ու ձախ կեցած են տասուերկու առաքեալները՝ սարկաւագի զգեստով եւ ուրարով: Պատկերներուն վերեւը կեցած են առաքելոց անուաններուն համառօտութիւնը: — Երկրորդը շատ կը նմանի նախընթացին, միայն թէ առաքելոց մարմիններուն ձեւն աւելի երկայն է եւ ուրար չունին: — Երրորդին ու չորրորդին յատակը մետաքս է: Մէկուն մէջտեղն ոսկեթիւղ բանուած է քրիստոսի յարութիւնը. դէպ ի ձախ Աւետում, դէպ ի աջ Երեսփոխում: — Ուրիշն մը մէջտեղը կեցած է քրիստոսի Տեսան մերոյ իսաչելութիւնը. քովը Ս. Կոյնն ու Յով-

հանէս Աւետարանիչ, դէպ ի ձախ Աւետում. դէպ ի աջ Մարիամ, Յիսուս մանուկն ու Ս. Յովսէփ: — Ինչպէս կերպարանքներն՝ անանկ ալ վերնագիւնները շատ ուղորմելի արուեստ կը ցուցնեն: Հին են, թերեւս ծեփ — ծաղ գարնէ:

Երրորդ. Աս կարգին կը վերաբերի եպիսկոպոսական թագ մը որուն նիւթը կամ յատակը մութ կարմիր թաւիչ է: Թագին մէկ կողմը մետաքսով ասընագործած է քրիստոս իսաչափայտին վրայ, աս վերնագրով. ՅՍ ՆԱԶՈՎՐԵԾԻ: Խաչին տակը կեցած են Ս. Կոյնն ու Ս. Յովհաննէս: Թագին մեկը կողմը նոյնպէս մետաքսով բանուած է՝ յարուցեալ քրիստոս: Ստորեւը կեցած է կիսաբաց դագաղը՝ քովը երկու հրեշտակով: Եպիսկոպոսական թագին վրայ սկզբնապէս տասը կտոր — անշուշտ պատուական — քարերուն միայն տեղը կեցած է:

Մտադրութեան արժանի են նաեւ շատ մը սրբիչներն ու կուսները, որոնց վրայ ըստ մասին մետաքսով ու ըստ մասին արծաթի թիւղով բանուած զանազան գոյններով թռչուններ, անօթներ, տերեւներ եւ ուրիշ ուրուական ձեւեր կան: —

Եկեղեցական զգեստաց մեկալ մասն, ինչպէս ըսինք՝ Արեւմտեան են: Զասոնք յայտնապէս հոս ստացած են ազգայինը:

Ասոնց մէջէն առաջին տեղը կը բռնէ եւ միփորն մը, որ ստուգի վարդափ գործ է: Հատ հաւանական է, որ զտարկայ Աքսենտիոս Վրդարեան եպիսկոպոսը Հռոմէն ստացած ըլլայ իր արդեանցը համար: Աս եմփորոնն — իր արտաքին կերպարանքին նայելով ու լայնութիւնը նկատելով — թէպէտ նման է մեր արքեպիսկոպոսաց գործածած եմփորոններուն, բայց ճշդիւ այն եմփորոնն է (pallium), զոր լատինաւոր արքեպիսկոպոսները եւ կարգինալք կը գործածեն, այն տարբերութեամբ որ մեր յիշածը մեծ է, ասընագործած է, բազմագունեան է, լայնութիւնը 30 սանդղիկէր, իսկ երկայնութիւնը՝ ուսերէն մինչեւ վար մէկ մէր ու 15 սանդղիկէր է. — մինչդեռ լատինաւոր պալլիւմները հաղիւ 6—8 սանդղիկէր լայնութիւն եւ առ առաւելն 50—60 սանդղիկէր երկայնութիւն ունին, սպիտակ գունով են, վրան սեւ խաչերով, ու քանի մը կրամ կը կշռեն միայն, ուր որ մեր անջեւը կեցածը մէկ ու կէս քիլոյի չափ (ճշդիւ՝ մէկ քիլոյ 28 տեգակրամ) է:

Յատակը՝ արծաթի նիւթ է, ոսկիէ թիւղերով կարուած: Առջեւը՝ ետեւն, ինչպէս նաեւ ուսերը՝ կան մետաքսով բանուած մարդու կերպա-

րանքներ, հակըթածներ՝ ըստ մեծի մասին որթատունկի տերեւներու մէջ աւնուած շրջանակներով: Պատկերները յաջորդներն են. Առեւելք՝ — վաւերէն սկսելով դէպ ի վեր: Ս. Սեղեւնաւորոս՝ գլուխը քահանայակապական եռապատիկ թագով. այս վերնագրով Ս. ՍԵՂԵՍՏՐՈՍ. քիչ մ'աւելի վեր՝ Ս. ՅՈՒՎԷԼՆԵՍԻՍ (աւետ). ամենէն վեր՝ ՄԱՅՐԱՍՏՈՒՆՈՅ՝ — Եսեւէի դին: վերը՝ Յիսուս. այս վերնագրով ՏԵՐԱՆՈՅ ՅԱՔԱՅ, քիչ մ'աւելի վար՝ Ս. ՂՈՒԿԱՍ. ամենէն ստորեւ Ս. ԳՐԻԳՈՐ, ոսկւով բանուած՝ կարմիր գեղեցիկ շուրջառով, եպիսկոպոսական թագով եւ գաւազանով: Եմիփորոնին աջ ուսին վրայ կեցած է Ս. ՄԱՏԹԻՈՍ, ձախին վրայ. Ս. ՄԱՐԿՈՍ: Հատ արուեստակերտ շինուած գործքն, ինչպէս կը կարծեմ՝ Թէ դարու գործք կրնանք համարել: Յայտնի է որ եւրոպական ձեռք գործած է վրան:

Մասնաւոր կերպով յիշուելու արժանի է այն իրաւցընէն սքանչելի ու ներքին մեծ արժէք, ունեցող եկեղեցական հանգերձը զոր Էլէնորա կայսրուհին, Լէոռոյտու Ա. ին ամուսինն ու կարուլու Ջին մայրը պարգեւած է Կերլայի եկեղեցւոյն, կամ թէ ըսենք այս եկեղեցւոյն արժանաւոր եպիսկոպոսին. Աբս. Վըլարեան վարդապետին:

Հաստատութեամբ կրնանք ըսել, թէ Հայապաղէի եկեղեցւոյն մէջ այս հանդերձանքն աւելի պատուական ու թանկագին բան չկայ: Աս զգեստին նիւթն, ինչպէս կ'երեւայ սկզբնապէս եկեղեցական հանդերձի համար շինուած չէր, այլ աւելի թագաւորական մեծ վերնագրեւոր մը, շուրջառ մը եւ կամ երկայն տոնաւոր հարսանեաց հանգերձ մըն էր. զոր յետոյ՝ յիշեալ կայսրուհին — ինչպէս ըսուեցաւ — Վըլարեանին պարգեւ ըրած է:

Թէ այս շուրջառը կամ հարսանեաց զգեստը շատ մեծ պէտք է որ եղած ըլլայ, անկէ ալ կրնանք հետեւցնել, որ հիմա՛ն ամսովը եկեղեցական հանդերձանք մը կը կազմէ: Մեծաւ մասամբ ասկէ յօրինուած է աւագ խորանին առջեւ դրուած 4½ մէրը երկայն գուլնոցը (antependium), գրեթէ երեք մէրը (2 մէրը 80) լայնութեամբ ու մէկ մէրը եւ 30 սանդիմէրը երկայնութեամբ մեծ շուրջառ մը, մէկ լատինածէս պատարագի զգեստ մը, ուրարով ու բազիլուրարով, երկու մեծ թանկալակ (dalmatica) եւ եպիսկոպոսական թագ մը:

Բանուածքին յատկը շատ ծանր ու թանկագին արծաթի նիւթ է: Ատոր վրայ բանուած են

իրեւ խորքանշակ (en bas-relief) արծաթով, թրթուրով (chenille) եւ ոսկեզօծ արծաթի թելով այլեւայլ սիրուն զարդարանքներէն զատ, ընտիր ու արեւն ձաշակով՝ տերեւներ, ծաղիկներ (կակնչ, վարդ, շուշան), անասնոց զանազան կերպարանքներ, բերդեր՝ երեքական աշտարակով, երկու ռաջ վրայ կայնած առիւծներ, գլուխ նին թցգով, երկ'երկու մատանի իրարու մէջ անցուած, երբինազոյն թիթեւներ, պիծակներ, մեղներ: Հատ նշանաւոր է մանաւանդ ու աչքի զարնող՝ գերմանական կայսրութեան թագն ու ոսկեգեղմը:

Երեք աշտարակ ունեցող բերդերը, թագապսակ առիւծները, իրարու մէջ անցուած մատանիները, ոսկեգեղմը եւ մանաւանդ կայսրական թագը՝ յայտնապէս կը ցուցնեն, թէ այս նիւթը հասարակ մարդու ստացուածք չէր: — Կայսերական թագին նշանակութիւնը յայտնի է: Ոսկեգեղմն այն միջոցին իշխանական վիճակ ու աստիճան կը ցուցնէր: Բերդերը՝ Կաստիլիայի, առիւծները՝ Արախոնիայի զինանշաններն են: (Էլէնորա, իրեւ կարուլու Ջին մայրը, սպառնական իշխանուհի էր): Կակնչը, շուշանը, պիծակը, թիթեւներէն են այլն, թերեւս մէյ մէկ գաւառի նշաններն էին:

Անանիկները, ծաղիկները, առիւծները, մէկ խօսքով ամեն զարդ՝ անանկ գեղեցիկ, անանկ սիրուն ու խնամով բանուած են, գոյներն անանկ ձաշակով քովէ քով բերուած որ մարդ չի կրնար կշտանալ զանոնք նկատելով: Այս ստուգիւս Կիւսիսի զգործուածքը խաղարկու աչքը ժամերով դիտելէն ետեւ ալ, զարմանալու միշտ նորանոր բաներ կը գտնայ վրան:

Թէպէտ — ինչպէս վերն ըսինք — նիւթը մեծ է, այստա ամենայնիւ պէտք ենք նիւթադրել, որ ամբողջը՝ շատ մը — 55 սանդիմէրը երկայն ու 30 սանդիմէրը լայն — կտորներէ կազմուած է. եւ երկու ասանկ կտոր կը կաշուեցանքն ամբողջ մը, որուն մէջ պարուսկուած են բոլոր վերն ըսուած ծաղիկները, անոթները, պատկերները մատանիները, անանիկները, առիւծներն, ոսկեւ գեղմներն եւ ուրիշ զարդարանքները:

ՅՈՒՎ. ԱՆԾԻՍ

